

GÖTEBORGS UNIVERSITET
FILOSOFI, LINGVISTIK OCH VETENSKAPSTEORI

ELEMENTA I ALLMÄN GRAMMATIK

Grammatiska kategorier och
syntaktiska funktioner

Pauli Kortteinen

Kompendium för kurserna:
LI1101 Lingvistik grundkurs 30 hp
LI1401 Lingvistikens grunder 15 hp

Innehållsförteckning

Lingvistik	6
1. Delvetenskaper inom lingvistik	6
1.1. Fonetik och fonologi	6
1.2. Morfologi	6
1.3. Syntax	6
1.4. Semantik och pragmatik	6
2. Språkets byggstenar	7
2.1. Fonem	7
2.2. Morfem	7
2.2.1. Rotmorfem och affix	7
2.2.2. Böjningsmorfem	7
2.2.3. Avledningsmorfem	7
2.2.4. Autosemantiska och synsemantiska morfem	7
2.3. Ord och fraser	8
2.4. Satser och meningar	8
3. Några viktiga semantiska begrepp	9
3.1. Synonymi	9
3.2. Homonymi	9
3.3. Polysemi	9
Ordklasser	10
1. Substantiv	10
1.1. Substantivens böjningskategorier	10
1.1.1. Numerus	10
1.1.2. Species	10
1.1.3. Kasus	10
1.1.4. Genus	10
1.2. Olika sorters substantiv	11
1.2.1. Konkreta och abstrakta substantiv	11
1.2.2. Appellativer och massord	11
1.2.3. Egennamn	11
1.3. Artiklar	11

2. Adjektiv	11
2.1. Adjektivens böjningskategorier	12
2.1.1. Komparationsgrad	12
2.1.2. Numerus	12
2.1.3. Species	12
2.1.4. Genus	12
2.2. Adjektivens huvudfunktioner	12
2.3. Substantiverade adjektiv	12
3. Adverb	13
3.1. Adjektiv och adverb	13
3.2. Olika sorters adverb	13
4. Pronomen	13
4.1. Adjektiviska och substantiviska pronomen	14
4.2. Pronomenkategorierna	14
4.2.1. Personliga pronomen	14
4.2.2. Possessiva pronomen	14
4.2.3. Reflexiva pronomen	15
4.2.4. Reciproka pronomen	15
4.2.5. Demonstrativa pronomen	15
4.2.6. Determinativa pronomen	15
4.2.7. Relativa pronomen	15
4.2.8. Interrogativa pronomen	15
4.2.9. Indefinita pronomen	15
5. Räkneord	16
6. Verb	16
6.1. Transitiva och intransitiva verb	16
6.2. Hjälppverb	16
6.2.1. Modala hjälppverb	16
6.2.2. Tempusbildande hjälppverb	16
6.2.3. Passivbildande hjälppverb	17
6.3. Finita och infinita former	17
6.4. Tempus	17

6.5. Modus	17
6.5.1. Indikativ	17
6.5.2. Konjunktiv	18
6.5.3. Imperativ	18
6.6. Konditionalis	18
6.7. Diates (aktivum/passivum)	18
7. Prepositioner	19
8. Konjunktioner och subjunktioner	19
8.1. Samordnande konjunktioner	19
8.2. Subjunktioner = underordnande konjunktioner	19
9. Interjektioner	20
Satsdelar	21
1. Predikat	21
2. Subjekt	21
2.1. Rak och omvänd ordföljd	21
2.2. Olika sorters subjekt	21
2.3. Formellt och egentligt subjekt	22
3. Objekt	22
3.1. Direkt objekt (ackusativobjekt)	22
3.2. Indirekt objekt (dativobjekt)	22
3.3. Prepositionsobjekt	23
3.3.1. Verb som konstrueras med prepositionsobjekt	23
3.3.2. Partikelverb	23
3.4. Innehållsobjekt	24
4. Predikativ (predikatsfyllnad)	24
4.1. Subjektspredikativ (subjektiv predikatsfyllnad)	24
4.2. Objektspredikativ (objektiv predikatsfyllnad)	24
5. Adverbial	24
5.1. Olika sorters adverbial	25
5.2. Gränsdragning mellan objekt och adverbial	25
6. Attribut	25
6.1. Framförställda attribut	25
6.1.1. Adjektivattribut	25
6.1.2. Genitivattribut	26

6.1.3. Måttsattribut	26
6.1.4. Epitet	26
6.2. Efterställda attribut	26
6.2.1. Prepositionsattribut	26
6.2.2. Adverbattribut	26
6.2.3. Infinitivattribut	26
6.2.4. Satsattribut	26
6.2.5. Innehållsattribut	26
6.2.6. Apposition	26
6.3. Predikativa attribut	27
6.4. Attribut och adverbial	27
Huvudsatser och bisatser	28
1. Bisatser och deras syntaktiska funktioner	28
1.1. Nominala bisatser	28
1.2. Attributiva bisatser	28
1.3. Adverbiella bisatser	29

Referenser

- Dahl, Ö., 1982. *Grammatik*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, O. & E. Tegelberg, 1989. *Svensk-franska strukturövningar*. Esselte.
- Lindberg, E., 1976. *Beskrivande svensk grammatik*. Stockholm: Gebers.
- Ljung, M. & S. Ohlander, 1982. *Allmän grammatik*. Stockholm: Liber.
- Ohlsson, H., 1999. *Språket - så fungerar det*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Lingvistik

Den vetenskap som studerar hur mänskliga språk är uppbyggda, hur de fungerar och hur de är relaterade till varandra kallas för *lingvistik*. En språkvetare eller lingvist kan intressera sig för en eller flera aspekter av språket. *Lingvistik* är alltså egentligen ett övergripande namn för flera olika delvetenskaper.

1. Delvetenskaper inom lingvistiken

1.1. Fonetik och fonologi.

Fonetik (= ljudlära) är läran om talet och språkljuden. Dessa kan studeras ur olika perspektiv. Man kan t.ex. studera hur ljuden produceras i människans talapparat (artikulatorisk fonetik) eller hur språkljuden uppfattas av en lyssnare (perceptorisk fonetik). Medan fonetiken behandlar de ljud som bildas med talorganen och som kan förekomma i talet, är *fonologi* läran om ett visst språks ljudsystem. Fonologer studerar språkljudens funktion och hur de förhåller sig till varandra i ett visst språk.

1.2. Morfologi.

Morfologi (= formlära) är läran om hur ord byggs upp, om ordens olika former och om ordklasserna. (Se vidare avsnitt 2.2. nedan.)

1.3. Syntax.

Syntax (= satslära) är läran om hur ord kombineras till större enheter som fraser, satser och meningar. (Se vidare avsnitten 2.3. och 2.4. nedan samt avsnittet *satsdelar*.)

1.4. Semantik och pragmatik.

Semantik (= betydelselära) är läran om ordens (och de språkliga uttryckens) betydelse. När man säger att två ord (eller uttryck) skiljer sig åt semantiskt, innebär det att de skiljer sig åt betydelsemässigt. Ord och uttryck har betydelser knutna till sig som är oberoende av talsituationen. Det är dessa konventionella eller bokstavligen betydelser man intresserar sig för i semantiken. I *Pragmatiken* intresserar man sig också för yttrandens olika betydelser, men till skillnad från semantiken tar man här hänsyn till talsituationen. I pragmatiken studerar man de situationella tolkningarna av yttranden, vad talare menar med sina yttranden i olika typer av situationer.

2. Språkets byggstenar

2.1. Fonem.

Fonemen eller språkljuden är de minsta betydelseskiljande enheterna i språket. Fonemen är inte betydelsebärande, dvs. de har ingen egen betydelse, men deras egenskaper hjälper oss att skilja ord med olika betydelse från varandra.

2.2. Morfem.

Morfem brukar definieras som minsta betydelsebärande enhet i språket, dvs. den minsta bit av ett ord som har en betydelse. Ett ord kan vara ett morfem, men ett ord kan också bestå av flera morfem. Man brukar skilja mellan rotmorfem, böjningsmorfem och avledningsmorfem.

2.2.1. Rotmorfem och affix

Ett rotmorfem är kärnan eller stammen i ett ord. I *flick-or-na-s* finns fyra morfem. Stammen eller rotmorfemet är *flick-*. De övriga morfemen är *affix* 'något som fästs vid något annat'. Det finns olika typer av affix: *prefix* som sätts *före* rotmorfemet och *suffix* som sätts *efter* rotmorfemet. I exemplet 'flickornas' finns tre suffix: *-or-*, *-na-* och *-s*.

2.2.2. Böjningsmorfem.

Böjningsmorfem är suffix med vilka man inte bildar nya ord utan olika böjningsformer av samma ord. *Flicka*, *flickor*, *flickorna* är inte tre olika ord utan olika former av samma ord. I exemplet *flickornas* finns tre böjningsmorfem:

<i>flick-</i>	rotmorfem med betydelsen 'ung mänsklig individ av kvinnligt kön'
<i>-or-</i>	böjningsmorfem med betydelsen 'plural'
<i>-na-</i>	böjningsmorfem med betydelsen 'bestämd form'
<i>-s</i>	böjningsmorfem med betydelsen 'genitiv'

2.2.3. Avledningsmorfem.

Till skillnad från böjning ger avledning upphov till nya ord. Genom att foga ett avledningsmorfem till en stam får man ett nytt ord. Ett exempel på avledning är när man får ett substantiv genom att sätta ändelsen *-het* på ett adjektiv, t.ex. *god-het*, *trött-het*. Här är det alltså inte fråga om olika former av samma ord utan om två helt skilda ord.

2.2.4. Autosemantiska och synsemantiska morfem.

Autosemantiska morfem är betydelsebärande enheter som har en självständig betydelse, t.ex. *boll*, *bil*, *flicka*, *pojke*, *köp(a)*, *god*. Synsemantiska morfem eller grammatiska morfem är enheter som betydelsemässigt är mer osjälvständiga och främst har en grammatisk funktion, t.ex. böjningsändelserna *-or*, *-na* och *-s* i *flickornas* eller avledningsmorfemen *o-* och *-het* i *otrohet* där stammen *tro* är ett autosemantiskt morfem.

2.3. Ord och fraser.

När man funderar på vilka element det är som bygger upp vårt språk är kanske *ordet* den byggsten man först kommer att tänka på. Man brukar säga att ord är enheter som avgränsas med mellanslag i skriften. Ett ord kan, som vi redan har konstaterat, bestå av ett eller flera morfem.

En *fras* (eller ett *syntagm*) är en grammatisk enhet i en sats som kan bestå av ett enda ord eller av flera ord som grammatiskt hör ihop. Här följer några exempel på olika typer av fraser (syntagm) (Eriksson & Tegelberg, 1989):

En **nominalfras** är en grammatisk enhet vars huvudord (eller enda ord) är ett substantiv eller ett pronomen: *Den gamla mannen satt på parkbänken och sov, Hon är sju år yngre än jag.*

En **verbfras** är en grammatisk enhet vars huvudord (eller enda ord) är ett finit verb: *Peter läste en bok, Hanna simmar.*

En **prepositionsfras** är en grammatisk enhet som består av en preposition följt av en nominalfras: *Vi bor på landet.*

En **participfras** är en grammatisk enhet vars huvudord (eller enda ord) är ett particip: *omgiven av poliser, ett gråtande barn.*

En **infinitivfras** är en grammatisk enhet vars huvudord (eller enda ord) är ett verb i infinitiv: *Peter vill skriva ett brev till sin kusin, Jag hörde fåglarna kvittra.*

2.4. Satser och meningar.

En *sats* är en grammatisk enhet som består av minst subjekt och predikat: *jag läser, den gamla gumman svimmade.* En *mening* är en grammatisk enhet som består av en sats eller flera satser (huvudsatser och bisatser). En mening börjar med stor bokstav och slutar med punkt och en mening måste innehålla en *huvudsats* för att vara fullvärdig. (Se vidare avsnitten *satsdelar* och *huvudsatser och bisatser* längre fram.)

3. Några viktiga semantiska begrepp

3.1. Synonymi.

Synonymer kallas olika ord som har ungefär samma betydelse: *pojke, kille, gosse*, etc.

3.2. Homonymi.

Homonymer är ord som till formen är identiska men betyder olika saker. Ordet *bok* kan ju dels vara en bok som man läser, dels trädet bok. Denna typ av homonymi kallas också *homografi* (olika ord som *skrivs* lika). En annan typ av homonymi är *homofoni* (olika ord som *uttalas* eller *låter* lika) I franskan finns gott om homofoner, t.ex. följande kända exempel:

vers (i riktning mot)
ver mask
verre glas
vers vers (till skillnad från 'prosa')
vert grön
vair (ekorr-)skinn

3.3. Polysemi.

Termen *polysemi* betyder 'mångtydighet'. Ett polysemt ord är ett och samma ord som har flera olika betydelser. Ordet *krona* kan betyda 'en slant', 'kungens krona' och 'trädkrona'.

"Skillnaden mellan homonymi och polysemi är att det i första fallet finns två (eller flera) likalydande ord som har var sin betydelse, medan det i det andra fallet bara finns ett ord som har flera betydelser. Hur skall man avgöra om det är fråga om polysemi eller homonymi? Antingen får man ta reda på om orden har samma ursprung eller om det från början var fråga om två olika ord som genom ljudförändring råkat få samma uttal. Har de samma ursprung är det fråga om polysemi. Ett annat sätt är att böja ordet: en bok som man läser heter *böcker* i pluralis, medan trädet bok heter *bokar* i pluralis. Eftersom orden böjs på olika sätt har de inte samma ursprung och då kan det inte vara fråga om polysemi utan om homonymi." (Andersson & Allwood, 1987)

Ordklasser

Med ledning av ordens morfologi (dvs. böjning), semantik (dvs. betydelse) och syntax (dvs. funktion) brukar man dela in det svenska ordförrådet i nio ordklasser: *substantiv, pronomer, verb, adjektiv, adverb, räkneord, prepositioner, konjunktioner* och *interjektioner*.

Ofta blir klassifikationen oklar, särskilt om man utgår från betydelsen. Adjektiv kan användas som substantiv: *de fattiga, de rika*. Verbformer kan användas som adjektiv: *sörjande, brusten*. Abstrakta substantiv betecknar tillstånd eller egenskaper precis som adjektiv gör: *godhet*. Det är därför, i många fall, bättre att göra ordklassindelningen på grundval av hur orden böjs och vilka funktioner de har.

1. Substantiv

1.1. Substantivens böjningskategorier.

Utmärkande för substantiv är att de kan böjas i olika *numerus, species* och *kasus* samt att de kan ha olika *genus*.

1.1.1. Numerus.

En av substantivens tre böjningskategorier är *numerus* (= antal). I svenskan kan numerus vara av två slag: *singular(is)* och *plural(is)*. Singularis betyder ental: *pojke, flicka*. Pluralis betyder flertal: *pojkar, flickor*.

1.1.2. Species.

Den andra böjningskategorin hos substantiv är *species* (= bestämdhet). Substantiv kan stå i *obestämd* eller *bestämd form*: *bok – boken, pojkar – pojkarna, hus – huset, etc.*

1.1.3. Kasus.

Den tredje böjningskategorin hos substantiven är *kasus*, som i nusvenskan bara är två: *nominativ* (eller *grundform*) och *genitiv*. Genitiven bildas i både singularis och pluralis med ändelsen *-s*: *Lisas, flickans, pojkars, pojkarnas*.

1.1.4. Genus.

Svenskan har fyra genus (= kön): *maskulinum, femininum, reale* och *neutrum*.

maskulinum	<i>han-genus</i>	<i>en pojke</i>	kan ersättas med pronomenet <i>han</i>
femininum	<i>hon-genus</i>	<i>en flicka</i>	kan ersättas med pronomenet <i>hon</i>
reale	<i>den-genus</i>	<i>en bänk</i>	kan ersättas med pronomenet <i>den</i>
neutrum	<i>det-genus</i>	<i>ett hus</i>	kan ersättas med pronomenet <i>det</i>

Neutrala substantiv kallas ibland för *ett*-ord, eftersom det heter *ett hus*, *ett prov*, etc. De övriga substantiven kallas ibland för *en*-ord, eftersom det heter *en pojke*, *en flicka*, *en bänk*. Maskulinum, femininum och reale kallas gemensamt för *utrum*. I praktiken har svenskan alltså bara två genus: *neutrum* och *utrum*.

Notera att genus inte är en böjningskategori hos substantiven – snarare en lexikal kategori: substantiv kan ju inte *böjas* i neutrum eller utrum, utan de *har* antingen det ena eller det andra genuset.

1.2. Olika sorters substantiv.

1.2.1. Konkreta och abstrakta substantiv.

Konkreta substantiv kan vi uppfatta med våra sinnen. Dessa är framför allt föremål och levande varelser: *bok*, *boll*, *hund*, *skor*, etc. Abstrakta substantiv är förstås motsatsen, dvs. substantiv som vi inte kan se eller ta på: *kärlek*, *sorg*, *idé*, *tanke*, etc.

1.2.2. Appellativer och massord.

Substantiv som är räknebara kallas *appellativer* (eller *artnamn*): *bilar*, *pojke*, *bok*, *egenskaper*, etc. Substantiv som inte kan räknas kallas *massord* (eller *ämneshamn*): *glädje*, *trohet*, *socker*, *mjöl*, etc. Appellativer och massord kan som synes vara både konkreta och abstrakta.

1.2.3. Egennamn.

Till substantiven hör också egennamnen, dvs. namn på personer, platser osv.: *Kalle*, *Eiffeltornet*, *Paris*, *Klarälven*, *Vasaplatsen*. Utmärkande för egennamn är bl.a. att de alltid har en unik referent och att de skrivs med stor begynnelsebokstav.

1.3. Artiklar.

Den *obestämda artikeln* utgörs i svenskan av *en* och *ett* och sammanfaller till formen med räkneordet *en/ett*: *en hund*, *ett djur*. Den *bestämda artikeln* är i svenskan av två slag: dels en *bestämd slutartikel* som är en ändelse som fogas till substantivet: *en hund* – *hunden*, *ett bord* – *bordet*, dels en *fristående bestämd artikel* som används då substantivet har ett framförställt attribut: **den** stora hunden, **det** nya bordet.

Den bestämda slutartikeln är specifik för de nordiska språken. I t.ex. engelskan och franskan finns endast fristående bestämd artikel: **the** boy, **le** garçon. Artiklarna räknas ibland som en egen ordklass.

2. Adjektiv

Adjektiv är en ordklass som är svår att definiera semantiskt, dvs. utifrån deras betydelse. Att säga att adjektiv är ord som betecknar egenskaper (som t.ex. *snäll*, *glad*) är en bristfällig definition. Det finns ju substantiv som också betecknar egenskaper (som t.ex. *snällhet*, *glädje*). När man ska definiera adjektiv, är det bättre att utgå från hur de böjs och hur de används.

2.1. Adjektivens böjningskategorier.

Den mest utmärkande böjningskategorin hos adjektiv är att de kan *kompareras*. Adjektiv böjs dessutom – precis som substantiv – i *numerus*, *species* och *genus*.

2.1.1. Komparationsgrad.

Adjektiv kan *kompareras*, dvs. jämföras i tre grader. Komparationsgraderna kallas *positiv*, *komparativ* och *superlativ*:

positiv	glad, tung, tråkig, fantastisk
komparativ	gladare, tyngre, tråkigare, mer fantastisk
superlativ	gladast, tyngst, tråkigast, mest fantastisk

Komparation kan också ske med adverbena *mer*, *mest*, i vissa fall endast på detta sätt: *den mest nitiska ordningsman jag har haft*, *den mest ansträngande resa jag gjort*, etc.

Komparation med ändelser (*glad* – *gladare* – *gladast*) kallas *syntetisk komparation*. Komparation med adverbena *mer* och *mest* kallas *analytisk komparation*. I svenskan är syntetisk komparation vanligare än analytisk, medan analytisk komparation är vanligare än syntetisk i t.ex. franskan.

Ibland talar man om s.k. **absolut komparativ** och **absolut superlativ**. Dessa föreligger när komparativ och superlativ används utan att man egentligen åsyftar en jämförelse: *en äldre man*, med *största* nöje. (Ljung/Ohlander, 1982: 71)

2.1.2. Numerus.

Adjektiv måste kongruera (dvs. överensstämma) i numerus med det substantiv som det hör till: *en glad pojke* – *två glada pojkar*.

2.1.3. Species.

Om ett substantiv står i bestämd form, måste ett tillhörande adjektiv också stå i bestämd form: *en glad pojke* – *den glada pojken*.

2.1.4. Genus.

Medan genus inte är en böjningskategori hos substantiv (se 1.1.4.), så är det hos adjektiv: *en gul bil* – **ett gult hus**, *en stor bil* – **ett stort hus**.

2.2. Adjektivens huvudfunktioner.

Adjektiv har två huvudfunktioner. De fungerar dels som *attribut*, dvs. som bestämningar till substantiv, dels som *predikativ* (*predikatsfyllnad*) som förekommer efter vissa verb, t.ex. *vara*, *bliva*, *heta*, *kallas*. (Attribut och predikativ behandlas i avsnittet *satsdelar* längre fram).

2.3. Substantiverade adjektiv.

Ett adjektiv kan substantiveras genom att man förser det med en bestämd artikel. Adjektivet har då samma funktion som ett substantiv och kan alltså inte vara attribut: *de fattiga*, *de rika*, *de gamla*, *det konstiga*, etc.

3. Adverb

3.1. Adjektiv och adverb.

Adjektiv och adverb har det gemensamt att båda kategorierna fungerar som bestämningsord till något. Skillnaden mellan adjektiv och adverb har att göra med vad det är för ord de bestämmer. Adjektiv fungerar som bestämningsord till substantiv: *den **flitige** studenten*. Adverb, däremot, fungerar som bestämningsord till verb, adjektiv, andra adverb eller hela innehållet i en sats. Dessutom kan adjektiv böjas, medan adverb är oböjliga. Adverb kan dock kompareras: *bra – bättre – bäst*. (Se även s. 20: *attribut och adverbial*.)

Adverb som bestämning till...	exempel
...ett verb	Johan studerar flitigt .
...ett adjektiv	Johan är en mycket flitig student.
...ett annat adverb	Johan studerar mycket flitigt.
...en hel sats	Johan studerar tyvärr alldeles för mycket.

3.2. Olika sorters adverb.

Adverben grupperas ofta efter deras olika betydelser.

tidsadverb (när?)	nu, imorgon, igår, när?, ofta, alltid, etc.
rumsadverb (var?)	här, där, var?, överallt, uppe, ute, inne, etc.
sättsadverb (hur?)	bra, flitigt, snabbt, långsamt, hur?, etc.
gradadverb (hur mycket? m.m.)	så, mycket, ganska, otroligt, en smula, etc.
orsaksadverb (varför?)	därför, varför?, etc.

Adverb som bestämmer innehållet i en hel sats kallas *satsadverb*. Det finns två typer av satsadverb. Den första typen är adverb som används för att uttrycka hur säker man är på att det man säger är sant: *kanske, förmodligen, nog, inte, eventuellt, säkerligen, troligen*. Den andra typen av satsadverb används för att uttrycka ens attityd till det man talar om: *tyvärr, förhoppningsvis, lyckligtvis, dessvärre*, etc.

4. Pronomen

Pronomen betyder 'istället för substantiv' och är en ganska svåröverskådlig ordklass. Man brukar dela in pronomen i nio huvudgrupper: *personliga, possessiva, reflexiva, reciproka, demonstrativa, determinativa, relativa, interrogativa* och *indefinita*.

4.1. Adjektiviska och substantiviska pronomen.

Alla pronomenkategorier (förutom de personliga) kan i svenskan användas på två sätt: *adjektiviskt* eller *substantiviskt*. Adjektiviska pronomen kallas också *förenade* pronomen, vilket innebär att de alltid står tillsammans med ett substantiv: *Det är min bil*. Substantiviska pronomen kallas även *självständiga* pronomen, vilket betyder att de inte följs av ett substantiv: *Vems är bilen? Den är min*.

4.2. Pronomenkategorierna.

4.2.1. Personliga pronomen.

Personliga pronomen har person-, numerus- och kasusböjning i svenskan:

person	subjektsformer	objektsformer	genitiv
1 singularis	jag	mig	–
2 singularis	du	dig	–
3 singularis	han, hon, den, det	honom, henne, den, det	hans, hennes, dess
1 pluralis	vi	oss	–
2 pluralis	ni	er	–
3 pluralis	de	dem	deras

4.2.2. Possessiva pronomen.

Possessiva pronomen uttrycker ägande eller annan form av tillhörighet. Possessiva pronomen kongruensböjs, vilket innebär att de skall överensstämma i numerus och genus med det substantiv som de står förenade med: *min bil, mitt hus, mina barn*, etc. Pronomenen *hans, hennes, dess* och *deras* räknas ibland lite felaktigt till de possessiva pronomenen. De är egentligen genitivformer av personliga pronomen (se 2.1.1.).

person	possessiva pronomen
1 singularis	min, mitt, mina
2 singularis	din, ditt, dina
3 singularis	(hans, hennes, dess)
1 pluralis	vår, vårt, våra
2 pluralis	er, ert, era
3 pluralis	(deras)

I svenskan finns också tre pronomen som brukar kallas *reflexiva possessiva pronomen*, nämligen *sin, sitt* och *sina*. Med dessa pronomen kan man uttrycka skillnaden mellan *sin* och *hans, hennes*, vilket inte är vanligt bland världens språk. Den franska meningen *Jean prend sa voiture* kan betyda 'Jean tar *sin* bil', 'Jean tar *hans* (= någon annan än Jean) bil' eller 'Jean tar *hennes* bil'. För franskans del är alltså kontexten, dvs. sammanhanget, avgörande för hur pronomenet ska tolkas.

4.2.3. Reflexiva pronomen.

I svenskan finns egentligen bara ett reflexivt pronomen, *sig*: *Maria tvättar sig*. Men personliga objektspronomen (se 2.1.1.) kan också användas reflexivt, under förutsättning att objektspronomenet och subjektet har samma referent. Jfr. *Jag kammar mig* (reflexivt), *jag kammar henne* (ej reflexivt).

4.2.4. Reciproka pronomen.

Ordet *reciprok* betyder 'ömsesidig'. I svenskan finns ett pronomen som uttrycker ömsesidighet: *varandra*. Ömsesidighet kan i svenskan också uttryckas med ändelsen *-s* på vissa verb: *Kalle och Lisa träffas ofta* = *Kalle och Lisa träffar **varandra** ofta*.

4.2.5. Demonstrativa pronomen.

Det finns tre typer av demonstrativa (= utpekande) pronomen i svenskan:

1. *den, det, de* + bestämd form av substantivet: *den flickan, det huset, de bilarna*
2. *denne, denna, detta, dessa*: *denne man, denna bil, detta hus, dessa bilar*.
3. *den, det, de* + *här/där*: *den här/där flickan*, etc.

4.2.6. Determinativa pronomen.

Om ett demonstrativt pronomen syftar på eller preciseras av ett *följande* uttryck eller en *följande* sats (vanligen en relativsats), brukar det kallas *determinativt*: **den** *till vänster*, **det** *hus som min morbror köpte*, **de** *som är flitiga kommer att bli belönade*.

4.2.7. Relativa pronomen.

I svenskan finns tre relativa pronomen: *som, vilken (vilket, vilka)* och *vars*. Relativa pronomen står i relation till, syftar tillbaka på, något ord eller uttryck i det föregående. Det ord eller uttryck som det relativa pronomenet syftar tillbaka på kallas *korrelat*. I exemplet *huset som min morbror köpte ligger i Kungsbacka* syftar det relativa pronomenet *som* tillbaka på korrelatet *huset*.

4.2.8. Interrogativa pronomen.

Interrogativa pronomen används för att bilda frågor. Interrogativa pronomen i svenskan är: *vad, vem (vems), vilken (vilket, vilka)* och *hurudan*.

Notera att *vilken (vilket, vilka)* kan vara både relativt och interrogativt. Jfr. *Jag vet inte vilken du menar* (interrogativt), *Bilen, vilken (= som) var alldeles ny, blev stulen igår kväll* (relativt).

4.2.9. Indefinita pronomen.

Ordet *indefinit* betyder 'obestämd'. Indefinita pronomen uttrycker en *kvantitet* och kallas därför ibland för *kvantifikatorer*. Till kvantifikatorerna hör också grundtalen och den obestämda artikeln. Indefinita pronomen är en stor grupp pronomen och i översikten nedan är de klassificerade på grundval av vilken sorts kvantitet de uttrycker. Till de indefinita pronomenen hör också ordet *man* och dess objektsform *en (ens)*.

nekad kvantitet	obestämd kvantitet	grad av kvantitet	total kvantitet
ingen, inget, inga, ingenting	någon, något, några, någonting	få, åtskilliga, vissa, somliga, många, flera, litet, etc.	allt, alla, samtliga, varje, allting, var och en, etc.

5. Räkneord

Räkneorden delas in i *grundtal* och *ordningstal*. Grundtalen anger ett bestämt antal: *1, 2, 3, fyra, tio, tusen*. Alla utom *en/ett* är oböjliga. Ordningstalen anger ordningsföljd: *den förste/första, den tredje*, etc.

På räkneord kan man bilda s.k. *mängdsubstantiv* som slutar på ändelsen *-tal*: *ett hundratal, ett tusental, tiotal*, etc. Hit hör också ord som *tjog, dussin* (jfr. fr. *douzaine*).

6. Verb

Verb är kanske det besvärligaste för den som lär sig språk, eftersom de har så många former. Verbböjningen kallas *konjugation*. Verbens ändelser markerar: *numerus, person, tempus, modus* och *diates*. Verb kan också klassificeras efter de egenskaper de har, som t.ex. *transitiva* och *intransitiva verb, huvudverb* och *hjälpverb*.

6.1. Transitiva och intransitiva verb.

Man brukar skilja mellan *transitiva* och *intransitiva* verb. Transitiva verb är sådana som kan ha ett direkt objekt (ackusativobjekt): *se ngt, måla ngt, övertala ngn*, etc. Intransitiva verb är följaktligen sådana som **inte** kan ha direkt objekt (ackusativobjekt): *skratta, sova, springa, gå*, etc.

6.2. Hjälpverb.

Hjälpverb är verb som inte kan stå ensamma som predikat. Tillsammans med ett huvudverb utgör de predikat i en sats. Hjälpverben delas in i tre grupper på basis av deras funktion.

6.2.1. Modala hjälpverb.

Man brukar säga att modala hjälpverb används för att uttrycka en situations relation till verkligheten, dvs. de uttrycker hur den talande ställer sig till det följande huvudverbets innehåll. Modala hjälpverb är t.ex.: *böra, kunna, få, låta, skola, måste*: *Pelle måste gå, Pelle fick gå, Pelle kunde inte gå*, etc.

6.2.2. Tempusbildande hjälpverb.

Svenskan har två tempusbildande hjälpverb: *ha* (i formerna *har* och *hade*) och *kommer att*. Dessa används för att bilda olika *tempus* (se 3.4.) eller tidsformer: *Pelle har åkt, Pelle hade åkt, Pelle kommer att åka*.

Ibland räknas också verbet *skola* (*ska*) till de tempusbildande hjälpverben. Egentligen är verbet *skola* ett modalt hjälpverb med betydelsen 'ha för avsikt att', medan det temporala hjälp verbet *kommer att* används för att uttrycka framtid.

6.2.3. Passivbildande hjälpverb.

I svenskan används verbet *bli* för att bilda passivum (se 3.7.): *Katten blev överkörd av en långtradare*. Passivum bildas också med ändelsen -s på verbet: *bli tvättad – tvättas*.

6.3. Finita och infinita former.

De verbformer som ensamma kan utgöra predikat i en sats kallas *finita former* (presens, imperfekt, imperativ). Övriga former kallas *infinita*. I svenskan finns fyra infinita former: *infinitiv* (*att bygga, att tro*), *presens particip* (*byggande, troende*), *perfekt particip* (*byggd, trodd*) och *supinum* (*byggt, trott*). Ordet *att* framför infinitiven kallas *infinitivmärke*. Supinum bildar tillsammans med hjälp verbet *ha* perfekt, pluskvamperfekt och futurum exaktum.

6.4. Tempus.

Termen tempus betyder 'tid'. Verbens tempusformer talar om var i tiden ett skeende ligger. Man brukar tala om *förflyuten tid*, *nutid* och *framtid*. Man skiljer också mellan *enkla tempus*, dvs. tidsformer som bildas med ändelser, och *sammansatta tempus*, dvs. tidsformer som bildas med hjälpverb. Svenskan har två enkla tempus (imperfekt, presens) och fyra sammansatta tempus (perfekt, pluskvamperfekt, futurum, futurum exaktum). Konditionalis räknas av en del som tempus och av andra som *modus* (se 3.5.).

	enkla tempus	sammansatta tempus
förflyuten tid	imperfekt (<i>köpte</i>)	perfekt (<i>har köpt</i>) pluskvamperfekt (<i>hade köpt</i>)
nutid	presens (<i>köper</i>)	–
framtid	–	futurum (<i>kommer att köpa</i>) futurum exaktum (<i>kommer att ha köpt</i>)

6.5. Modus.

Modus (= sätt) anger på vilket sätt man betraktar det som sker. Modus är en grammatisk kategori som inte spelar lika viktig roll i svenskan som den gör i t.ex. de romanska språken. Det finns tre modus: *indikativ*, *konjunktiv* och *imperativ*. (Vissa räknar *konditionalis* som ett fjärde modus. Se 3.6.)

6.5.1. Indikativ.

Indikativ är det vanligaste modus och används för att konstatera att något verkligen sker, att bekräfta sanningshalten i det som sägs: *Kalle är här*.

6.5.2. Konjunktiv.

En av konjunktivens roller är att framställa något som tänkt eller önskat (*Jag önskar att Kalle **vore** här*), men också att uttrycka en personlig reaktion inför något som är verkligt. I svenskan är konjunktiven ovanlig numera, till skillnad från t.ex. de romanska språken. Några exempel på konjunktivformer som lever kvar i svenskan är *vore*, *leve*.

6.5.3. Imperativ.

Imperativ är verbets befallnings- eller uppmaningsform t.ex.: *spring! sjung!*

6.6. Konditionalis.

Anledningen till att konditionalis 1 (*skulle sjunga*) och konditionalis 2 (*skulle ha sjungit*) både kan räknas som modus och som tempus är att dessa former har två funktioner i språket, en modal och en temporal.

Konditionalis används modalt i huvudsatser som kombineras med konditionala (villkors-) bisatser oftast inledda med *om* eller *ifall*: *Jag **skulle vara** tacksam, om du hjälpte till lite grann.*

Konditionalis används också temporalt i s.k. indirekt tal i det förflutna, dvs. när man återberättar något som någon har sagt: *Hon sa att hon **skulle råna** en bank* (vilket i direkt tal motsvaras av *ska råna*), *Hon sa att hon dagen därpå skulle ha rest till USA* (vilket i direkt tal motsvaras av *ska ha rest*). Konditionalisformerna kallas ibland i denna användning för *futurum preteriti* resp. *futurum exaktum preteriti*.

6.7. Diates (aktivum – passivum).

Diates är en gemensam term för *aktivum* och *passivum*. I en aktiv sats är verbhandlingen riktad mot subjektet, dvs. satsens subjekt utför den handling som verbet anger. I en passiv sats är verbhandlingen riktad mot objektet. Passiva former kännetecknas i svenskan av ändelsen *-s*. Jfr.:

Aktivum	Hästen <i>subjekt</i>	drog <i>predikat</i>	vagnen. <i>direkt objekt</i>
Passivum	Vagnen <i>subjekt</i>	drogs <i>predikat</i>	av hästen. <i>agent</i>

Det som sker när man passiviserar en aktiv sats är alltså att det direkta objektet i den aktiva satsen blir subjekt i den passiva satsen och att subjektet i den aktiva satsen blir agent i den passiva satsen.

Agenten föregås av prepositionen *av*. Håll isär agenten från andra adverbial med *av* – de senare kan inte förvandlas till subjekt i en aktiv sats. Jfr. *Huset har byggts **av Sten*** (agent), *Huset har byggts **av sten*** (adverbial). Passivum kan i svenskan också bildas med hjälpverbet *bli*: *Kalle blev utskäld av sin chef.*

7. Prepositioner

Termen *preposition* betyder 'något som placeras före'. Alla prepositioner är oböjliga. De kan uttrycka rums-, tids- och andra (abstrakta) relationer och de hör till språkets mest använda ord, särskilt i sådana språk som saknar kasusböjning och därför måste uttrycka t.ex. objektsförhållande på annat sätt än genom böjning. Som framgår av översikten nedan, skiljer man mellan enkla och sammansatta prepositioner.

betydelseområde	enkla	sammansatta
rum	i, på, under, bakom, framför, etc.	vid sidan av, i närheten av, etc.
tid	före, efter, under, sedan, om, etc.	från och med, till och med, etc.
abstrakt	av, enligt, etc.	på grund av, med anledning av, etc.

8. Konjunktioner och subjunktioner

Konjunktioner är sammanbindningsord som uttrycker olika slags samband mellan ord och satser. Man brukar dela in konjunktionerna i två huvudgrupper: *samordnande* och *underordnande* konjunktioner. Underordnande konjunktioner kallas numera för subjunktioner.

8.1. Samordnande konjunktioner

Samordnande konjunktioner förenar satser och satsdelar av samma slag, dvs. två huvudsatser, två subjekt, två ackusativobjekt, osv. I svenskan finns följande samordnande konjunktioner:

kopulativa (sammanställande)	och, samt	Jag lagar mat och du diskar.
disjunktiva (särskiljande)	eller	Kalle eller Lisa
adversativa (motställande)	men, utan	Inte Marie utan Lena
explanativa (förklarande)	för, ty	Jag stannar inne, för jag fryser.

8.2. Subjunktioner = underordnande konjunktioner

Subjunktioner är underordnande konjunktioner. Alla subjunktioner (förutom det allmänt underordnande *att* och interrogativa konjunktioner) inleder *adverbiella bisatser*. Olika typer av bisatser samt vilka funktioner dessa har i språket diskuteras i avsnittet *Huvudsatser och bisatser* längre fram.

Subjunktionerna delas in i tio grupper efter betydelse:

	Subjunktion (eller underordnande konjunktion)	exempel
1.	allmänt underordnande (inleder kompletiva bisatser)	att
2.	temporala (tids-)	då, när, medan, sedan
3.	komparativa (jämförande)	som, såsom, än
4.	konsekutiva (följd-)	så att
5.	finala (avsikts-)	för att, så att
6.	kausala (orsaks-)	därför att, eftersom, då
7.	konditionala (villkors-)	om, ifall, på villkor att
8.	koncessiva (anger kontrast)	även om, fastän, trots att
9.	interrogativa (frågande) (inleder indirekta frågesatser)	om, huruvida
10.	modala (ibland: deskriptiva , anger sätt)	genom att, utan att

9. Interjektioner

Interjektioner är utropsord som används för att uttrycka känsloreaktioner: *ack! aj! hu! fy! usch! brr!* eller för att påkalla uppmärksamhet: *pst! sch!* Även uttryck som *Herre Gud! Kära nån!* hör till interjektionerna.

Satsdelar

Grammatikens två huvudområden är *morfologi* (böjningslära) och *syntax* (satslära). Hittills har vi sett hur orden delas in i olika grammatiska kategorier och ordklasser. Indelningen i ordklasser grundar sig framför allt på morfologiska kriterier, dvs. hur de olika orden böjs. Även semantiska och syntaktiska kriterier spelar roll för denna klassifikation av lexikonet. Följande avsnitt handlar om *syntax* eller satslära. Syntaxen handlar om hur man sätter ihop ord till större enheter som satser och meningar. Avsnittet omfattar en översikt av satsens huvuddelar.

1. Predikat

Ett *predikat* är alltid ett verb i *finit* form, dvs. med person- och numerusböjning: *Kalle **läste** tidningen*. Vid sammansatt tempus kan man enklast räkna alla verbformerna till predikatet: *Kalle **har läst** tidningen, Kalle **ska läsa** tidningen*.

2. Subjekt

2.1. Rak och omvänd ordföljd.

Man brukar säga att *subjektet* är den satsdel som utför den handling som verbet uttrycker. I många fall är detta sant, men i en del fall (t.ex. i passiva satser) stämmer det inte (se 3.7.).

När man ska avgöra vad som är subjekt i en sats, är det mer tillförlitligt att ta fasta på *ordföljden*. Med ordföljd menas den ordning i vilken olika ord i en sats placeras i förhållande till varandra. *Rak* ordföljd innebär att subjektet står före predikatet. Subjektets normala plats är först i satsen: **Kalle** arbetar i Paris.

Omvänd ordföljd betyder att predikatet står före subjektet, och i svenskan har man omvänd ordföljd bl.a. i frågor och satser inledda med olika adverbial: *Arbetar **Kalle** i Paris? Var arbetar **Kalle**? Idag arbetar **Kalle**.*

2.2. Olika sorters subjekt.

Subjekt kan utgöras av (a) ett substantiv, (b) ett substantiverat adjektiv, (c) ett pronomen, (d) ett räkneord, (e) en infinitiv eller (f) en (nominal) bisats.

- (a) **Pojkarna** kan simma.
- (b) **De små** kan simma.
- (c) **De** kan simma. **Alla** kan simma. **Vilka** kan simma?
- (d) **Fem** kan simma.
- (e) **Att simma** är roligt.
- (f) **Att alla kan simma** är mycket bra.

2.3. Formellt och egentligt subjekt.

Det finns också något som kallas *formellt subjekt*. Detta utgörs av ordet *det*, som så att säga dubblar subjektet i satsen:

<u>formellt subjekt</u>	<u>predikat</u>	<u>egentligt subjekt</u>	<u>adverbial</u>
Det	stod	två träd	i trädgården.
Det	finns	en hund	i huset.

Om det *egentliga* subjektet flyttas fram till satsens början, försvinner det formella subjektet: **två träd** stod i trädgården, **en hund** finns i huset.

Formellt subjekt förekommer också ensamt vid vissa opersonliga verb och kallas då ibland för *opersonligt* subjekt: **det** regnar, **det** blåser, **det** snöar.

3. Objekt

Objekt anger föremålet för den handling som verbet uttrycker. Objekten hör samman med predikatet i satsen och deras normala plats är efter predikatet. Det finns tre slags objekt i svenskan: *direkt objekt* (eller *ackusativobjekt*), *indirekt objekt* (eller *dativobjekt*) och *prepositionsobjekt*.

3.1. Direkt objekt (ackusativobjekt).

Termen *direkt objekt* (eller *ackusativobjekt*) betecknar den eller det som är föremålet för en handling och svarar på frågor som "Vad sjunger hon?", "Vad skriver han?", "Vem besöker de?", etc.: *hon sjunger en visa, han skriver en artikel, de besöker sina vänner.*

De grammatiska kategorier som används som subjekt (se 2.2.) kan också användas som direkt objekt. Det kan alltså bl.a. röra sig om (a) ett substantiv, (b) ett pronomen, (c) en infinitiv eller en (d) nominal bisats:

- (a) Jag känner inte **Kalle och Lisa**.
- (b) Jag känner inte **dem**.
- (c) Jag älskar **att studera grammatik**.
- (d) Jag tror **att jag förstår**.

3.2. Indirekt objekt (dativobjekt).

Ett indirekt objekt är oftast en levande varelse och är precis som det direkta objektet föremål för en handling, men här utförs handlingen *åt*, *till* eller *för* någon: ge något *till någon*, visa något *för någon*.

De grammatiska kategorier som kan fungera som indirekt objekt är (a) substantiv och (b) olika pronomen:

- (a) Pappa gav **Lisa** en present.   Pappa gav en present **till Lisa**.
- (b) Pappa gav **henne** en present.   Pappa gav en present **till henne**.

Om satsen innehåller både direkt och indirekt objekt, som i (a) och (b), placeras det indirekta objektet ofta först. Det indirekta objektet kan även stå efter det direkta objektet, men måste då föregås av en preposition (*åt, till, för*).

3.3. Prepositionsobjekt.

3.3.1. Verb som konstrueras med prepositionsobjekt.

Det finns en grupp svenska verb som konstrueras med prepositioner. De objekt som hör till ett verb som konstrueras med preposition kallas *prepositionsobjekt*. Här följer några exempel på sådana verb:

titta på	Lisa tittar på <i>Kalle</i> .
lita på	Lisa litar inte på <i>Kalle</i> .
tröttna på	Lisa har tröttnat på <i>Kalle</i> .
vara medveten om	Kalle är medveten om <i>det</i> .
grubbla över	Kalle grubblade över <i>problemet</i> .
svara på	Lisa svarade inte på <i>Kalles fråga</i> .
vara rädd för	Kalle är rädd för <i>Lisa</i> .
vara förälskad i	Kalle är förälskad i <i>Lisa</i> .
drömma om	Kalle drömmer om <i>Lisa</i> .
strunta i	Lisa struntar i <i>Kalle</i> .
skratta åt	Lisa bara skrattar åt <i>Kalle</i> .

3.3.2. Partikelverb.

Något som ofta förväxlas med verb som konstrueras med prepositionsobjekt är s.k. *partikelverb*. Med partikelverb avses verb som följs av ett adverb som används för att till exempel ange riktning (*in, ut, upp, ner*). Här följer några exempel på partikelverb i svenskan:

bära upp, ner, in, ut	Kalle bar upp <i>väskan</i> .
tycka om	Kalle tycker om <i>Lisa</i> .
peka ut	Hon pekade ut <i>den skyldige</i> .
skriva upp	Kalle skrev upp <i>telefonnumret</i> .
skjuta upp	De ska skjuta upp <i>mötet</i> .

Notera att objekten som hör till partikelverben (*väskan, Lisa, den skyldige, mötet*) inte är prepositionsobjekt, utan *direkt objekt*. Detta kan ställa till en del problem när man ska analysera satser, eftersom partikelverben och prepositionsverben lätt kan förväxlas. De skiljer sig dock från varandra i det att prepositionerna är obetonade, medan partiklarna är betonade. Hos partikelverb ligger betoningen alltså på själva partikeln (t.ex. *peka **ut***). Följaktligen ligger betoningen på verbet och inte på prepositionen hos verb som konstrueras med prepositionsobjekt (t.ex. ***svara på***).

3.4. Innehållsobjekt.

Vissa intransitiva verb, som t.ex. *le*, *sova* och *dö* kan ha s.k. *innehållsobjekt*. Det är objekt som hör nära ihop med verbet: *le ett glatt leende*, *sova den utmattades sömn*, *dö en ärofull död*, *gråta bittra tårar*. Verb som kan ha innehållsobjekt räknas som intransitiva.

4. Predikativ

Det finns en grupp verb som kan följas av något som ser ut som ett direkt objekt, men som inte är det. Det rör sig om verb som är relativt fattiga på semantiskt innehåll, dvs. de måste fyllas ut med något för att bli meningsfulla. Ett sådant verb är *heta*. Meningar som **Pojken heter* eller **Vad heter?* känns ganska meningslösa. Man måste fylla ut predikatet med något, t.ex. *Pojken heter Kalle* resp. *Vad heter du?*. Det man fyller ut predikatet med här kallas *predikativ* eller *predikatsfyllnad*. Det finns två sorters predikativ: *subjektspredikativ* (eller *subjektiv predikatsfyllnad*) och *objektspredikativ* (eller *objektiv predikatsfyllnad*).

4.1. Subjektspredikativ.

Subjektspredikativ är en bestämning till subjektet i en sats, dvs. den säger något om subjektet. Exempel på verb som följs av subjektspredikativ är *vara*, *bliva*, *heta*, *kallas*, *synas*, *tyckas*, *verka*, *framstå som*, *förefalla (som)*, *utnämnas till*, *utses till*, *väljas till*.

Kalle **är** *glad*. Lisa **blev** *ledsen*. Pojken **heter** *Kalle*. Flickan **kallas** *Lisa*. Filmen **verkar** *dålig*.
Kalle **framstod som** *en idiot*. Lisa **valdes till** *ordförande*.

4.2. Objektspredikativ.

Objektspredikativ är en bestämning till objektet i en sats, dvs. den säger något om objektet. Exempel på verb som följs av objektspredikativ är *göra någon något*, *kalla någon något*, *betrakta någon som något*, *ta någon för något/något*, *utnämna/välja/utse någon till något*, *måla något något*.

Kalle **gör** Lisa *lycklig*. (Det är objektet *Lisa* som är lycklig, inte subjektet *Kalle*)
Lisa **tog** Kalle *för en charmör*. (Det är objektet *Kalle* som tas för en charmör, inte *Lisa*)
Mötet **valde** Lisa *till ordförande*. (Det är objektet *Lisa* som valdes till ordförande, inte *mötet*)
Lisa **målade** bordet *rött*. (Det är objektet *bordet* som målades rött, inte *Lisa*)

5. Adverbial

Både adverb och adverbial är bestämningar till verb, adjektiv, andra adverb och hela satser. De anger bl.a. när, var och hur något skedde. Skillnaden mellan adverb och adverbial är att adverb är en ordklass, en grammatisk kategori, medan adverbial är en satsdel, dvs. har en syntaktisk funktion i satsen.

5.1. Olika sorters adverb.

Adverbialen delas ofta in i underavdelningar efter deras olika betydelser:

tidsadverbial (svarar på frågorna <i>när? hur länge? hur ofta?</i>)	för en vecka sedan, imorgon, igår, länge, i tre dagar, ofta, alltid, etc.
rumsadverbial (svarar på frågorna <i>var? vart? varifrån?</i>)	där, här, dit, hit, till Paris, från Frankrike, etc.
sättsadverbial (svarar på frågan <i>hur?</i>)	bra, noga, uruselt, med intresse, flitigt, sakta, etc.
måtts- och gradadverbial (svarar på frågor som <i>hur långt? hur länge? hur mycket?</i>)	så, mycket, ganska, oerhört, fem dagar, 100 meter, en mil, etc.
omständighetsadverbial (anger bl.a. orsak, följd, avsikt)	på grund av regnet, med lysande resultat, för sin frus räkning, etc.
satsadverbial	förmodligen, troligen, kanske, eventuellt, inte, förhoppningsvis, etc.

Det är inte bara adverb som fungerar som adverbial. Prepositionsfraser av olika slag kan vara adverbial: *Jag ska åka **till Paris**. Kalle kom hem **för en vecka sedan***, etc. Alla adverbiala bisatser (se avsnittet *Huvudsatser och bisatser* nedan) fungerar som adverbial (vilket framgår av namnet).

5.2. Gränsdragningen mellan objekt och adverbial.

Det kan ibland vara svårt att avgöra vad som är objekt och adverbial i en sats. Men om man tänker på vad adverbialen betyder, blir det lite lättare. Adverbial svarar på frågor som *när? var? hur? hur långt? hur länge? hur mycket? varför?*. I nedanstående exempel är det fråga om adverbial och inte direkt objekt. Verben *simma* och *sova* är, för övrigt, intransitiva, vilket innebär att de inte kan ha direkt objekt.

- (a) Kalle simmade **100 meter**. → måttsadverbial: *hur långt simmade Kalle?*
(b) Lisa sov **åtta timmar**. → måttsadverbial: *hur länge sov Lisa?*

6. Attribut

En direkt bestämning till ett substantiv kallas *attribut*. Attributen delas in i olika grupper beroende på hur de är bildade och vad de består av. Man brukar också skilja på *framförställda* attribut, dvs. sådana som står före det substantiv som de bestämmer, och *efterställda* attribut, dvs. sådana som står efter det substantiv som de bestämmer.

6.1. Framförställda attribut.

6.1.1. Adjektivattribut.

Adjektiv, particip, olika pronomen och räkneord fungerar som adjektivattribut: *ett stort hus, ett ödelagt landskap, vissa människor, mitt hus, två katter*.

6.1.2. Genitivattribut.

Genitivattribut består av ett substantiv eller ett egennamn i genitiv: *Kalles glasögon*, *familjens sommarstuga*. Notera att possessiva pronomen som *min*, *mitt* och *mina* traditionellt klassas som adjektivattribut, eftersom de böjs precis som adjektiv. Personliga pronomen i genitivform (*hans*, *hennes*, *dess*, *deras*) brukar dock räknas som genitivattribut.

6.1.3. Måttsattribut.

Måttsattribut anger ett mått, en mängd och identifieras utifrån sin betydelse: *två koppar kaffe*, *en flaska champagne*, *en tub kaviar*. Jfr. 6.2.5. innehållsattribut.

6.1.4. Epitet.

Epitet är en särskild typ av attribut och betecknar ord som placeras som titlar före egennamn. Ibland kallas epitet för *fast apposition*: *professor Lindvall*, *moster Olga*, *direktör Carlsson*, *drottning Kristina*.

6.2. Efterställda attribut.

6.2.1. Prepositionsattribut.

Prepositionsattribut består av ett prepositionsuttryck – en *prepositionsfras*, dvs. en grupp ord vars första ord är en preposition: *resan till Göteborg*, *händelserna under kriget*, *sagan om ringen*.

6.2.2. Adverbattribut.

Adverbattribut består av adverb som i den funktionen placeras direkt efter sitt huvudord: *resan hem*, *TV nuförtiden*, *lekar inomhus*, *dagen därpå*, *våningen ovanför*.

6.2.3. Infinitivattribut.

Infinitivattribut består av ett verb i infinitiv (ofta med bestämmningar som hör till): *viljan att leva*, *beslutet att införa en baskurs i franska*.

6.2.4. Satsattribut.

Satsattribut består av attributiva och nominala bisatser (se 1.1. och 1.2. i avsnittet *huvudsatser och bisatser*): *mannen som stod på gatan*, *tanken att vi skulle resa till Paris*.

6.2.5. Innehållsattribut.

Innehållsattribut anger vad något innehåller och identifieras utifrån sin betydelse: *två koppar kaffe*, *en flaska champagne*, *en tub kaviar*. Jfr. 6.1.3. måttsattribut. Notera att dessa exempel alltså kan analyseras på två sätt.

6.2.6. Apposition.

En apposition (även kallad *lös apposition*) är en förklarande bestämning som placeras efter sitt huvudord. Appositionen brukar avskiljas med komma: *Kenneth*

Jönsson, *elevrådets ordförande*; Göteborg, *Sveriges andra stad*; Olle läser DN och SvD, *Stockholms två stora morgontidningar*.

6.3. Predikativt attribut (fritt predikativ).

Predikativa attribut utgör en speciell typ av bestämning nära besläktad med predikativen. Ett predikativt attribut (fritt predikativ) säger något om subjektet eller objektet i en sats, precis som predikativen gör. Subjekts- och objektspredikativ förekommer med ett begränsat antal verb som är fattiga på betydelse, medan predikativa attribut kan förekomma med de flesta verb.

Den viktigaste skillnaden mellan subjekts-/objektspredikativ och predikativa attribut är att de senare kan tas bort utan satsen känns meningslös. Här följer några exempel:

Modig sprang pojken hem.

Ingen dansar **nykter**.

Jag åt fisken **rå**.

Jag vill äta biffen **blodig**.

Glada och lyckliga traskade barnen hem från skolan.

6.4. Attribut och adverbial.

Adverbial och attribut är två helt skilda satsdelar, men de är ofta till formen identiska eller väldigt lika varandra. Ett adverbial är en bestämning till ett verb, ett adjektiv, ett annat adverb eller en sats, medan ett attribut är en bestämning till ett substantiv. Jämför följande exempel:

Prepositionsattribut	Rumsadverbial
Motorn på bilen är trasig.	Det satt en fågel på bilen .
Invånarna i Rumänien lever i fara.	Det rasar ett regelrätt krig i Rumänien .
Planet till New York är försenat.	Planet avgår till New York .
Adverbattribut	Rumsadverbial
Resan hem tog två timmar.	Jag kom hem igår kväll.

Notera också att adverb bildade av adjektiv med ändelsen -t som satsdel fungerar som adverbial. De likalydande neutrum singularformerna av adjektiven fungerar däremot som attribut eller predikativ:

Huset är **vackert**. (subjektspredikativ)

Ett **klokt** beslut (adjektivattribut)

Huset är **vackert** beläget. (adverbial)

Ledningen har handlat **klokt**. (adverbial)

Huvudsatser och Bisatser

En sats är en enhet som består av minst subjekt och predikat. Man skiljer mellan huvudsatser och bisatser. En huvudsats kan själv bilda en mening, men den kan aldrig själv vara en satsdel i en mening. En bisats, däremot, kan aldrig ensam utgöra en mening, utan är alltid underordnad en huvudsats. En bisats är dessutom *alltid* en satsdel i hela meningen.

Om man är osäker på om det är en huvudsats eller bisats man har att göra med, finns det ett bra knep man kan ta till, den s.k. *biff-regeln*. Den tar fasta på det faktum att ordföljden skiljer sig åt i huvudsatser och bisatser i svenskan och lyder som följer: "i **bisats** placeras *inte* före det finita verbet. Jfr.:

- [*Det regnar **inte**.*] → **huvudsats**: *inte* kommer efter det finita verbet.
[Pelle påstår [att *det **inte** regnar.*]] → **bisats**: *inte* kommer före det finita verbet.

1. Bisatser och deras syntaktiska funktioner

Medan en huvudsats alltså *inte* själv kan vara en satsdel, så är en bisats *alltid* det. Olika typer av bisatser har olika funktioner. Man brukar dela in bisatserna i tre huvudgrupper efter de funktioner de har i språket: *nominala*, *attributiva* och *adverbiella bisatser*.

1.1. Nominala bisatser.

Det finns två slag av nominala bisatser: dels *kompletiva bisatser*, dvs. sådana som inleds med den allmänt underordnande konjunktionen *att* (a), dels *indirekta frågebisatser*, dvs. sådana som inleds med antingen de interrogativa konjunktionerna *om* och *huruvida* (b) eller olika interrogativa pronomen eller adverb (c):

- (a) Kalle trodde **att han skulle få godkänt på tentan**.
- (b) Kalle undrade **om han skulle få godkänt på tentan**.
- (c) **Vad Kalle tänker göra efter sin examen** är bestämt sedan länge.

Både kompletiva och indirekt interrogativa bisatser kallas *nominala*, därför att de påminner om *nomen*, dvs. substantiv. Precis som substantiv kan ersättas med olika slags pronomen, kan dessa bisatser ersättas med pronomenet *det*:

- (d) Kalle trodde **det**.
- (e) Kalle undrade **det**.
- (f) **Det** är bestämt sedan länge.

Om man gör en syntaktisk analys av ovanstående meningar, kommer man fram till att *det* i (d) och i (e) är direkta objekt (eller akkusativobjekt) och att *det* i (f) är subjekt. Eftersom *det* i exemplen (d-e) egentligen har ersatt bisatserna i (a-b), innebär det att den kursiverade *att*-satsen i (a) och den kursiverade indirekta frågebisatsen i (b) också måste vara direkta objekt, nämligen till verben *tro* resp.

undra. Den kursiverade frågebisatsen i (c) måste följaktligen vara subjekt till verbet *vara*, precis som pronomenet *det* är i exempel (f). Nominala bisatser har således samma funktioner som substantiv, dvs. de kan vara subjekt och objekt.

1.2. Attributiva bisatser.

Attributiva bisatser fungerar som attribut, dvs. som bestämmningar till substantiv. När en hel bisats (oftast en relativsats) fungerar som bestämning till ett substantiv är det fråga om *satsattribut*.

- (g) Mannen **som gick över gatan** är blind.
- (h) Lisa **vars bror du känner** kommer hit ikväll.

Nominala bisatser (se ovan 1.1.) kan också vara satsattribut. I exempel (i) nedan är den kompletiva *att*-satsen attribut till *tanken*:

- (i) Tanken **att vi skulle åka till New York** lockade mig.

1.3. Adverbiella bisatser.

Alla bisatser som inleds med någon av de underordnande konjunktionerna som räknas upp i 8.2. ovan fungerar som *adverbial* (undantag: de bisatser som inleds med allmänt underordnande *att* och de interrogativa konjunktionerna *om* och *hur*).

De adverbiella bisatserna uttrycker olika omständigheter, som t.ex. *tid*, *orsak*, *avsikt*, *följd*, *villkor*, etc. Adverbiella bisatser svarar på frågor som när? var? hur? varför? Här följer några exempel:

Typ av bisats	exempel
temporal	<i>När jag kom hem</i> , låg alla och sov. tidsadverbial
komparativ	<i>Såsom alla väntat</i> , blev följderna katastrofala. omständighetsadverbial
konsekutiv	Han tog i <i>så att han blev blå i ansiktet</i> . omständighetsadverbial (följd)
final	Vi gav honom en krona <i>så att han inte skulle skvallra</i> . omständighetsadverbial (avsikt)
kausal	<i>Eftersom han var dum</i> , slog jag honom. omständighetsadverbial (orsak)
konditional	<i>Om han kommer tillbaka hit</i> , så går jag. omständighetsadverbial (villkor)
koncessiv	<i>Fastän Kalle var sjuk</i> , gick han på föreläsningen. omständighetsadverbial